

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ ЗАСОБІВ
МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ	6
1.1. Поняття, класифікація і функції засобів масової інформації.	6
1.2. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності ЗМІ в Україні та шляхи його удосконалення.	10
РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	16
2.1. Особливості конституційно-правового статусу засобів масової інформації 16	
2.2. Засоби масової інформації в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.	19
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У США ТА УКРАЇНІ ...	23
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Сьогодні в усьому світі найбільшу цінність містить в собі інформація. Суспільство потребує її як повітря без якого не можливо існувати. Нові знання, цікаві відомості чи просто те, що містить в собі щось нове – це все слугує для саморозвитку суспільства. Люди постійно сприймають нову інформацію, деколи навіть не помічаючи цього. Телебачення, радіо, газети, журнали, інтернет – є її джерелом, або іншими словами – засобами масової інформації (далі – ЗМІ).

Що стосується України, то вона не стала винятком серед інших держав світу. Чи то політична багатогранність, чи то будь-які інші важливі або сенсаційні новини – все потребує інформування суспільства. В свою чергу таку необхідність в отриманні нових відомостей забезпечують мас-медіа. Це й обумовлює значимість регулювання організації та діяльності засобів масової інформації, що також постає одним із найважливіших завдань нашої держави.

Слід зазначити, що проблема конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ є багатоаспектною, що зумовило активізацію учених та практиків щодо вивчення та вироблення наукових напрацювань із даної теми, про що свідчать, зокрема, дослідження О.А. Вознесенської, Т.М. Заворотченко, І.П. Ісаєнка, О.В. Каплій, Т.А. Костецької, Г.М. Краноступ, І.В. Людвик, Л.В. Мардахасєва, О.В. Нестеренко, В.В. Сердюка, Ю.М. Тодики, Т.В. Чубарук та інших провідних вчених.

Мета дослідження полягає у визначенні конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні, виявленні місця та статусу ЗМІ в сучасному громадянському суспільстві, встановленні їхньої ролі в нашому повсякденному житті, наданні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення діяльності ЗМІ в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних наукових задач:

- визначити поняття ЗМІ, розкрити зміст функцій ЗМІ та запропонувати їх видову класифікацію в Україні;

- дослідити конституційно-правове регулювання організації та діяльності ЗМІ, проблемні питання нормативно-правового регулювання у досліджуваній сфері, а також основні напрями вдосконалення чинного законодавства України про ЗМІ;
- визначити особливості конституційно-правового статусу ЗМІ;
- визначити роль, місце ЗМІ в системі гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні;
- провести порівняльно-правовий аналіз регулювання діяльності ЗМІ у США та Україні.

Об'єктом дослідження є засоби масової інформації як правове явище.

Предметом дослідження є конституційно-правові засади організації та діяльності засобів масової інформації в Україні.

При здійсненні дослідження була використана система як загальнонаукових (діалектичний, логічний, системного аналізу тощо), так і спеціальних методів (формально-правовий метод, формально-логічний метод, порівняльно-правовий тощо). Діалектичний та формально-правовий методи пізнання процесів у сфері діяльності ЗМІ дозволило розглянути їх у взаємозв'язку. За допомогою методів групування, класифікації, системно-структурного та системно-функціонального методів було дано визначення системи ЗМІ, запропонована класифікація ЗМІ за різними підставами. Методи аналізу і синтезу, а також метод моделювання використовувалися при обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері ЗМІ. Статистичний метод та метод компаративістики використовувалися для посилення наведеної в роботі аргументації при побудові порівняльної таблиці та графіку (додатки до роботи).

Нормативним підґрунтям роботи та правовою базою регулювання суспільних відносин, які виникають у сфері ЗМІ є Основний Закон України, нормативно-правові акти, розпорядження та міжнародно-правові стандарти, що регулюють відносини у сфері ЗМІ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що удосконалено поняття засобів масової інформації; запропоноване поняття системи ЗМІ; запропонована видова класифікація ЗМІ за різними підставами; подальшого розвитку набуло питання функцій засобів масової інформації в Україні; проведений порівняльно – правовий аналіз регулювання діяльності ЗМІ в США та Україні.

Теоретична значимість одержаних наукових результатів полягає у комплексному дослідженні організації та діяльності засобів масової інформації в Україні, визначенні стану та проблемних питань нормативно-правового регулювання в даній сфері, а також у визначенні основних напрямків реформування чинного законодавства України щодо ЗМІ. У дослідженні особливу увагу зосереджено на важливості конституційно – правового регулювання ЗМІ в нашій державі та їхню роль в житті суспільства.

Практична значимість одержаних наукових результатів полягає в тому, що викладені в роботі положення можуть бути використані у:

- 1) правотворчій діяльності – для уточнення окремих положень нормативно-правових актів, що буде сприяти удосконаленню конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ;
- 2) правозастосовній діяльності – можливе впровадження отриманих у роботі результатів буде сприяти більшій ефективності дії норм законодавства на практиці;
- 3) правовиховній сфері – для підвищення рівня правової свідомості населення та формування поваги людей до законодавства України;
- 4) навчальному процесі – при вивченні окремих тем навчальної дисципліни «Конституційне право України» студентами юридичних ВУЗів та факультетів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, класифікація і функції засобів масової інформації.

В Україні на сучасному етапі державотворення відбувається зростання ролі ЗМІ в нашому повсякденному житті, оскільки все суспільне життя тепер відбивається в ЗМІ, як у єдиному джерелі інформації. Саме ЗМІ є виразником думки та волі суспільства, «наглядачем» за гілками влади в країні. Безумовно, держава повинна рахуватися із ЗМІ та усвідомлювати, що засоби масової інформації наразі є найважливішим демократичним інститутом, адже вони сприяють реалізації конституційних прав людини і громадянина на свободу слова та думки, а також права на інформацію. Саме тому діяльність ЗМІ повинна бути урегульована комплексно, з урахуванням необхідності урівноваження інтересів людини, суспільства й держави [19].

На законодавчому рівні поняття ЗМІ урегульовано ще законодавством колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) [34]. Під засобами масової інформації розуміються газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. ЗМІ репрезентуються редакціями періодичної преси, теле- і радіомовлення (інформаційними агентствами, іншими установами, які здійснюють випуск масової інформації) (ст. 2) [34]. Враховуючи новітні тенденції у сфері ЗМІ, можливим буде запропонувати удосконалення цього поняття: «Засоби масової інформації – це друковані та електронні видання, випуск яких або оновлення інформації (для Інтернет-ресурсів) є періодичним, або таким, що продовжується, і спрямований на звернення до широкого кола осіб».

Наразі не існує єдиного переліку засобів масової інформації в Україні. Згідно чинного Закону СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Ст. 1 Закону України

«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» встановлює, відповідно, лише види друкованих ЗМІ: це періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Згідно Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні, до них відносяться газети, журнали, збірники, бюлетені, альманахи, календарі, дайджести тощо [29]. Проте, ЗМІ потребують ґрунтовної видової класифікації, оскільки саме завдяки цьому здійснюється структуризація інформації щодо ЗМІ та полегшення її пошуку.

Пропонуються наступні підстави для видової класифікації ЗМІ:

1. За формою зовнішнього вираження: а) друковані (періодичні та продовжувані видання, газети, журнали, книжкові видавництва тощо); б) електронні (інтернет-ресурси, телебачення, радіо, кіно-, відео-, звукозапис тощо).

2. За колом інтересів, на задоволення яких спрямована діяльність ЗМІ: просвітницькі; професійні; документальні; творчі; культурні; екологічні; спортивні тощо.

3. За основною метою діяльності: а) доведення до відома громадян певної інформації, що не несе емоційного забарвлення (наприклад, щодо прийняття та внесення змін до чинних нормативно-правових актів (офіційні ЗМІ); б) формування певної думки, виклик реакції суспільства на окремі резонансні/нерезонансні події (неофіційні ЗМІ).

4. За колом суб'єктів, на яких спрямований вплив ЗМІ: 1) за віком: на осіб молодого віку; середнього віку; похилого віку (у розумінні вікової класифікації ВОЗ [9]; 2) за сферою зайнятості осіб: а) загальні (інформація загальнодоступна і зрозуміла для будь-якої людини); б) спеціальні (інформація є специфічною, її подання розраховане на задоволення інтересів окремих груп населення: на підприємців, правників, педагогів, економістів тощо).

5. За сферою розповсюдження: міжнародні; національні (загальнодержавні); регіональні; локальні.

6. За здійсненням впливу на суб'єктів: впливові (авторитетні, широко розповсюджені, популярні); не впливові.

Запропонована класифікація важлива також у зв'язку із глобалізацією медійного бізнесу та сегментацією медійного ринку. Практичне значення даної класифікації полягає в тому, що на її основі можуть створюватись медійні бізнес-групи, які можуть працювати з тією чи іншою формою комунікації. Дана класифікація може застосовуватись і у законодавчій сфері для подальшого удосконалення та внесення змін до нормативно-правових актів.

На основі запропонованої класифікації видається можливим запропонувати поняття системи засобів масової інформації, яке на сьогодні не врегульовано чинним законодавством. Система ЗМІ – сукупність інститутів громадянського суспільства України, діяльність яких спрямована на публічне розповсюдження друкованих, аудіо- та аудіовізуальних повідомлень та матеріалів.

ЗМІ виконують надзвичайно важливу роль посередника між суспільством і владою. Завдяки функціонуванню мас-медіа здійснюється двосторонній зв'язок між реципієнтом та комунікатором. З допомогою спеціальних технічних каналів засоби масової інформації здійснюють свою найголовнішу функцію, їхнє призначення – забезпечують населення інформацією. Яку ж ще роль відіграють мас-медіа? Для цього слід розглянути основні напрями теоретичного та практичного призначення ЗМІ, які виконуються в суспільстві – функції ЗМІ. Для досягнення мети своєї діяльності ЗМІ виконують наступні функції:

- онтологічна (пізнавальна, інформаційна) – полягає у збиранні та передачі населенню будь-яких відомостей, що стосуються будь-якої зі сфер громадського життя (економічної, соціальної, політичної, духовної, культурної тощо);

- політичного маркетингу – являє собою «продаж» політичного товару (політичних ідей, політичних програм кандидатів на виборах і т. д.) [16].

— освітня функція – полягає у донесенні до населення певних відомостей, знань, спричиняє розширення пізнавальних здібностей людини (наприклад, передачі History Channel);

— функція критики полягає у неможливості ЗМІ застосовувати будь-які санкції до правопорушників, але вони можуть надавати, насамперед, моральну та юридичну оцінку діям осіб або певним подіям.

— функція контролю – при здійсненні даної функції діяльність ЗМІ ґрунтується на авторитеті громадянської думки [10];

— функція зворотного зв'язку. Її значення полягає у з'ясуванні того, наскільки своєчасно до реципієнта надходить інформація, що забезпечується ЗМІ, а також те, наскільки ефективно вона засвоюється та тлумачиться [10];

— прогностична функція полягає у забезпеченні на основі вивчення закономірностей суспільного розвитку прогнозування перспектив суспільно-політичного розвитку [10].

Вважаємо за необхідне виділити ще декілька функцій ЗМІ, а саме:

1) евристична (від «евристика» - мистецтво пізнання істини) – полягає у глибинному пізнанні основних явищ, що відбуваються в суспільстві і державі, збагачення, «нарощування» нових знань; евристична функція ЗМІ полягає у відтворенні об'єкта пізнання таким, яким він є в об'єктивній реальності;

2) методологічна функція – полягає у поступовому своєрідному створенні засобами масової інформації універсального понятійно-категоріального апарату, вживаного ЗМІ, вироблення якого забезпечує одноманітність і однаковість розуміння тих чи інших явищ дійсності до свідомості людей (особливо зазначене стосується введення неологізмів та запозичень термінів з іноземних мов);

3) ідеологічна функція – спрямована на забезпечення функціонування реального ідеологічного плюралізму в державі, проте разом із тим спрямована на опосередковане досягнення цінностей конституціоналізму, заснованих на загальнолюдських принципах свободи, рівності, справедливості.

Не слід забувати, що будь-яка з вищезазначених функцій ніколи не реалізується самотійно. Усі вказані складові формують систему функцій діяльності ЗМІ, що характеризуються логічністю, структурованістю та послідовністю.

Кожна організація, яка входить до складу ЗМІ, містить в собі різноманітні функції та особливий вплив на слухача, телеглядача та читача. Найбільш масштабно та потужно впливають аудіовізуальні ЗМІ.

Ефект взаємодії ЗМІ з суспільством та з кожним громадянином зокрема є сукупним. ЗМІ містять в собі функцію не тільки передавати нам інформацію про те, що відбувається навколо нас, а «будувати» новий, ніким ще не звіданий, світ. Дуже часто саме ЗМІ зображають цінності та стилі життя, звички, які згодом входять у повсякденне життя громадян. Вочевидь, із плином часу прообраз світу, сформульований ЗМІ в уяві людей, може утвердитись у свідомості особи у такому ступені, коли вже не буде можливості відрізнити уявний і реальний світ.

1.2. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності ЗМІ в Україні та шляхи його удосконалення.

В той час, коли Україну було проголошено незалежною, самотійною державою, для всього українського народу розпочалася новітня сторінка історії, адже головною метою проголошення незалежності в Україні стало будівництво нової, демократичної держави, в якій права і свободи людини та громадянина стоять на першому місці. На найвищому конституційному рівні забезпечується також і право на свободу слова, друку та інформації. Слід зауважити, що за роки незалежності нашої держави було прийнято надзвичайно багато законів та розпоряджень, які посприяли розвитку нашого законодавства саме у сфері ЗМІ.

Конституція України відіграє ключову роль в правовому забезпеченні діяльності ЗМІ, оскільки конституційне регулювання виступає базою для подальшої регламентації в поточному законодавстві. Стаття 34 Конституції України регламентує право кожного громадянина на вільний пошук, отримання, передавання, переробку та поширення інформації будь-яким

законним способом. Було б доречним зосередити особливу увагу на ч. 1 цієї статті, яка проголошує свободу слова та думки, а також свободу вираження своїх поглядів та переконань [21]. Важливим є те, щоб закріплене право не залишилося лише декларацією. Вочевидь, особливої уваги заслуговує думка відомого медіа-юриста Н. Петрової: «Саме ЗМІ можуть відкрити посттоталітарні суспільства до зовнішнього світу, забезпечити просвіту громадськості, сприяти їй у здійсненні добре проінформованого вибору, стабілізувати вільний обіг інформації та забезпечити різноманітність поглядів» [35, с. 195]. Погоджуючись із наведеним твердженням, зазначимо, що однією з найбільш важливих конституційних засад регулювання діяльності ЗМІ є заборона цензури, закріплена в ч. 3 ст. 15 Конституції України [21]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» (стаття 24), цензура - це будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Водночас ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації [33].

Слід також розглянути питання конституційного урегулювання правової інформації, обіг якої в більшій мірі забезпечується ЗМІ. Відповідно, саме ЗМІ вважаються одним із найвпливовіших факторів формування та підвищення рівня культури населення в правовій сфері. З огляду на вищезазначене, досить важко переоцінити значення, зокрема, ст. 57 Конституції України, яка регламентує, що кожному гарантується право знати власні права та обов'язки. Всі інші закони, а також нормативно-правові акти, які визначають права та обов'язки громадян, повинні бути доведені до відома населення у порядку, який визначений законом; у іншому випадку вони визнаються державою нечинними [21].

Вищезазначені статті утворюють міцний фундамент саме конституційних засад регулювання правових відносин у цій сфері життя населення, адже Конституцією України закріплюється право кожної людини і громадянина вільно збирати, використовувати, зберігати та поширювати усно, письмово або в інший спосіб інформацію, якою він володіє - на свій вибір [21]. Загалом, ці положення Конституції проголошують свободу та відкритість ЗМІ, а також визначають напрямки їхньої діяльності та склад. Слід також додати, що вони відіграють суттєву роль у структуруванні законодавчої бази України у сфері організації регулювання діяльності засобів масової інформації [19].

Питання правового забезпечення діяльності журналістів досить тісно пов'язане із діяльністю ЗМІ в країні. Були створені та встановлені правові основи та гарантії згідно з Основним законом держави і відповідно до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р. № 2783-XII, «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р. № 1774-VIII, «Про телебачення і радіомовлення» від 21. 12. 1993 р. № 3760-XII, «Про інформаційні агентства» від 28. 02. 1995 р. № 74а/95-ВР, «Про рекламу» від 03. 07. 1996 р. № 271/96-ВР із відповідними змінами та доповненнями. Основними положеннями документів є: питання правового забезпечення діяльності ЗМІ, відносин між самими редакціями ЗМІ, суспільством та організаціями, міжнародна діяльність, встановлення певної відповідальності за порушення вільної діяльності ЗМІ. Закон України «Про видавничу справу» від 05. 06. 1997 р. № 318/97-ВР, забезпечує сприяння даного законодавства саме у сферах видавничої справи, захисту прав та інтересів видавців, авторів, розповсюджувачів та інших членів даної сфери [19].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23. 12. 1993 р. № 3793-XII, проголошує охорону майнових і немайнових (особистих) прав авторів, суть яких полягає у створенні та використанні творів літератури, мистецтва та науки. Відповідно до вищезазначеного документа саме текстові та аудіовізуальні твори є об'єктами авторського права, яке і охороняє твори

скульптури, архітектури, живопису та іншого мистецтва. Зрозуміло, що всі вищевказані твори є результатом діяльності ЗМІ та журналістів зокрема [15].

Діяльність ЗМІ також регулюється й положенням Закону України «Про державну таємницю» від 21. 01. 1991 р. № 3856-XII, який регламентує діяльність засобів масової інформації у частині IV «Охорона державної таємниці» [31]. Зі сторони інформаційного простору нашої держави є важливим й Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23. 09. 1997 р. № 540/97-ВР. Його суть та важлива роль полягає у тому, що він входить до митного, податкового та бюджетного правових полів. Саме тут було уперше сформульовано поняття та правові засади журналістської діяльності, набагато ширше визначене та розкрите саме поняття «журналіст» [15].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 05. 11. 2008 р. № 976 ЗМІ є інститутом громадянського суспільства. Вищезазначена постанова має особливе значення для утвердження громадянського суспільства в Україні, оскільки завдяки цьому документу інститути громадянського суспільства отримали своє унормування вже не як суто філософська категорія, а як система суб'єктів, наділених відповідною правосуб'єктністю задля участі в управлінні державними справами, зокрема формуванні та реалізації державної політики.

Слід зазначити, що досі є чинними деякі нормативно-правові акти колишнього УРСР та СРСР у силу загальновизнаного міжнародного принципу правонаступництва. Серед таких слід зазначити, зокрема, Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» від 12. 06. 1990 р. № 1552-I, підписаний Президентом СРСР М. Горбачовим [34]. Очевидно, що таке законодавство потребує своєчасного оновлення.

В цілому можна констатувати, що законодавство нашої країни у сфері ЗМІ задовольняє всі потреби міжнародних стандартів в правовій сфері. Але, на жаль, навіть відповідність нашого законодавства стандартам зарубіжних країн

ще не означає гарантування реального захисту інтересів громадян та всього суспільства в цілому стосовно вільного отримання інформації. Наразі можна констатувати відсутність справді вагомих важелів, які б регулювали мовну ситуацію в країні. Зважаючи на це, слід сказати, що чималу частину в Україні займає російськомовна преса. Особливо це стосується друкованих ЗМІ. (див. дод. 1) А також найбільшу – серед періодичних та продовжуваних видань в Україні, що видаються мовами народів світу (за даними офіційної статистики Державного комітету телебачення і радіомовлення) [12]. Щоправда, слід зазначити, що останні дані, надані у відкритий доступ датуються аж 2012 роком, що може розглядатися як порушення основних принципів інформаційних відносин, до яких згідно із роз'ясненням Міністерства юстиції України відноситься і доступність інформації [30]. Такі дані потребують свого своєчасного оновлення та оприлюднення, як і інші статистичні дані, наприклад, стан Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, який також надавався в останнє станом на 01. 07. 2012 р. [15].

Через недосконалу законодавчу базу інформаційний простір нашої країни виявився перенасиченим іноземними інформаційними джерелами, ідеями та символами культур інших країн, що вкрай негативно впливає на вітчизняні мас-медіа. Результатом недосконалості правової основи у сфері ЗМІ і є намагання витіснити вітчизняні ЗМІ з внутрішнього ринку країни, а також нездатність останніх «вийти» за межі нашої держави у світ. Необхідно згадати, що перед суспільством стоїть й питання економічної свободи ЗМІ, яке вимагає від держави його скорішого вирішення. Зокрема, це питання стосується оподаткування та встановлення певних умов для виробників та розповсюджувачів інформації. Дана проблема є однією з найбільш вагомих у сфері ЗМІ. Наразі країна не може фінансово підтримати таку велику кількість видань, які зареєстровані в Україні [15]. Також, слід зазначити, що вітчизняні ЗМІ набагато гірше забезпечуються умовами для свого функціонування, аніж, наприклад, зарубіжні мас-медіа, через що ситуація для «наших» ЗМІ тільки

погіршується. Іноземні ЗМІ виробляють власну позицію та ухиляються від сплати податків, проводять демпінгову політику, відбираючи у передплатників та покупців рекламу. Завдяки цьому наша країна зазнає значних втрат, не говорячи вже про те, що ігноруються інтереси українського виробника, порушується чинне законодавство, а відсоткове співвідношення українськомовних та російськомовних видань, для прикладу, становить 20% до 80% відповідно [15]. Наявність аналогічних проблем можна констатувати і у сфері електронних ЗМІ. Наприклад, це стосується питань наповнення національним продуктом в ефірах, дотримання каналами телебачення мовної політики, приховання суборенди каналів тощо. Особливої актуальності набуває проблема практичної неврегульованості статусу іноземних мас-медіа, а саме зарубіжних телерадіомовників, які не є рецензентами в нашій державі. Через вищезазначену проблему іноземні мас-медіа достатньо «вільно» себе почують у сфері українського ефіру та, в першу чергу, у мережі кабельного телебачення, що безпосередньо негативно впливає на власне українські ЗМІ та їхній статус і роль в країні [15].

Слід зауважити, що електронні мас-медіа також потребують законодавчого врегулювання, а саме оновлення та доповнення щодо функціонування у вищезазначеній сфері. Суспільство постійно розвивається, тим самим періодично оновлюючи і законодавчу базу. Це говорить нам про те, що більшість законів, які були прийняті в перші роки незалежності України вже не є актуальними. Для прикладу, візьмемо радіомовлення. Раніше воно було одним з провідних державотворчих інструментів, але зараз його роль значно послабилась, адже «прийшло» століття інформаційних технологій. Наразі більшу актуальність втілюють в собі саме електронні ЗМІ. Насамперед, слід згадати Інтернет, адже мережа інтернету характеризується найбільшим попитом не тільки в нашій країні, а й у всьому світі. Зважаючи на все вищенаведене, можна дійти висновків, що законодавча база у сфері електронних ЗМІ потребує негайного оновлення та доповнення, що забезпечить

нам, всьому українському народові, реалізацію наших прав і свобод у даній галузі.

РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

2.1. Особливості конституційно-правового статусу засобів масової інформації

Як відомо, роль засобів масової інформації у суспільстві збільшується в період загострення політичної ситуації в державі, а також у період криз, коли саме ЗМІ здійснюють легітимний вплив на політичний вибір громадян [25, с. 111]. ЗМІ, як українські, так і зарубіжні, об'єктивно висвітлюючи та вчасно доводячи інформацію до громадян, показали всю важливість свого впливу на думки людей та, зокрема, на всі конституційно-правові процеси в нашій країні.

В той же час, доводиться констатувати той факт, що в силу недосконалої конструкції правосуб'єктності та конституційної деліктоздатності, саме ЗМІ є найбільш вразливими у своїх правах учасниками конституційних правовідносин в Україні. Йдеться не тільки про рішення судів загальної юрисдикції та про накладання ними різних санкцій, реалізація яких здатна призвести до банкрутства ЗМІ, а також й про позбавлення ЗМІ ліцензій з боку органів держави [25, с. 112]. Вважаємо, що у даному випадку не зайвим буде згадати про вже окреслену вище недосконалість чинного конституційного законодавства України щодо ЗМІ.

Надзвичайно важливою для конституційно-правового статусу ЗМІ є інституційна складова засобів масової інформації, адже саме вона дозволяє суспільству розглядати ЗМІ на рівні з найактивнішими учасниками конституційних правовідносин. Отже, конституційно-правовий статус засобів масової інформації в нашій державі складається з певних складових. Цими складовими є структурні елементи (доктринальні, нормативно-правові та організаційно-правові), які і визначають зміст та саму сутність вищезазначеного статусу.

Під впливом генезису національної правової доктрини сформувалася так звана доктринальна основа конституційно-правового статусу ЗМІ, яка є її невід'ємною складовою. Формування вищевказаної основи в конституційному праві веде до реалізації проведення наукових досліджень, присвячених генезису відповідного правового статусу, сутності, змісту та структури, шляхам і перспективам його унормування в чинному законодавстві.

Результати зазначених досліджень неодмінно повинні стати «серцем» конституційно-правового статусу ЗМІ, а також необхідно буде, щоб вони отримали власне логічне завершення в певній системі концепцій та теорій стосовно конституційно-правового статусу ЗМІ та його юридичних особливостей. Вищенаведені результати повинні здобути своє унормування в конституційних принципах організації та діяльності ЗМІ в нашій державі [25, с. 113].

Щодо останніх, то існують певні принципи на яких і будуються інформаційні відносини в нашій державі. Насамперед, хотілось би виділити такі принципи як об'єктивність, логічність, відкритий доступ до інформації та свобода обміну нею, а також достовірність та точність інформації, що є одними із найголовніших характеристик, які обумовлюють ціну інформації, її актуальність та важливість. Хотілось би ще зазначити й такий принцип як законність отримання, розповсюдження та зберігання отриманої інформації, що є не мало важливим. Основними принципами правового статусу ЗМІ в Україні є такі принципи як, наприклад, відкритість, прозорість, незалежність та

неупередженість. Але, для прикладу, принцип незалежності ще зовсім не означає, що ЗМІ ніким не контролюється. Більшість країн світу забезпечує державний контроль та нагляд за ЗМІ, що показує владу і вплив певної країни та державного управління зокрема, на діяльність засобів масової інформації. Також вважаємо за доречне сказати і про немало важливу роль спеціалізованих органів державної влади у вищезазначених функціях [23, с. 85].

Нормативно-правова складова конституційно-правового статусу ЗМІ в Україні визначається системою нормативно-правових актів та інших джерел права, які визначають конституційні основи формування та діяльності досліджуваного суб'єкта конституційного права. Нормативно-правові акти визначають конституційні засади утворення ЗМІ в Україні, основні організаційно-правові форми їх діяльності та різні правові статуси ЗМІ, їх правосуб'єктність тощо. Нормативно-правова складова юридично закріплює той ідеальний конституційно-правовий статус ЗМІ, до якого прагнуть суб'єкти нормотворчості.

Реалізуючи свій конституційно-правовий статус, ЗМІ стають учасниками відповідних правовідносин. Іншими словами, якщо, наприклад, нормативно-правова складова визначає більшою мірою статичний конституційно-правовий статус ЗМІ як суб'єкта конституційного права, то організаційно-правова складова наповнює змістом правозастосовний аспект їх діяльності, або поведінки як учасників конституційних правовідносин [25, с. 113].

Ще одним основним складовим елементом структури конституційно-правового статусу ЗМІ та інших суб'єктів конституційного права є їх правосуб'єктність. Конституційна правосуб'єктність ЗМІ є системою визначеної Конституцією та законами України правоздатності, дієздатності, а також деліктоздатності цього суб'єкта.

Узагальнюючи положення про юридичну конструкцію конституційно-правового статусу ЗМІ в Україні, слід відзначити складність її побудови. Таким чином, можна стверджувати про дворівневу юридичну конструкцію правового статусу відповідного суб'єкта конституційного права. Сутність юридичної

конструкції правового статусу ЗМІ, визначають доктринальні, нормативно- та організаційно-правові складові елементи, а зміст – поняття ЗМІ, принципи їх роботи, конституційна правосуб'єктність ЗМІ та гарантії їх діяльності [24]. Зазначені сутнісні та змістовні структурні елементи конституційно-правового статусу ЗМІ вбачаються достатніми для ефективної діяльності чи поведінки ЗМІ щодо реалізації та забезпечення конституційного права громадян, встановленого частиною другою ст. 34 Конституції України [25, с. 111-116].

Отже, конституційно-правовий статус ЗМІ це, насамперед, система певних елементів, які визначають складові діяльності та поведінки ЗМІ стосовно реалізації свободи масової інформації, а також забезпечення конституційного права громадян нашої держави бути спроможним вільно збирати, зберігати, поширювати та використовувати, у будь-який спосіб, інформацію, якою вони володіють – на свій вибір.

2.2. Засоби масової інформації в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Одним із засобів захисту прав і свобод людини і громадянина є гарантії – це система, яка складається з таких елементів як норми, принципи та вимоги, які стосуються забезпечення процесу додержання прав і свобод, а також законних інтересів людини і громадянина. Їхнє призначення полягає у забезпеченні сприятливих умов для реалізації статусу людини, який є конституційно закріпленим. Сьогодні життя людини не може бути повноцінним без реалізації права на вільне вираження своїх думок, переконань, а також без доступу до інформації. Конституція України проголошує: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» [21]. Реалізація даного права не можлива без забезпечення відсутності цензури. Свобода думки і слова - можливість вільно виражати свої погляди та переконання у будь - якій формі, не забороненій Законом, і таким чином впливати на соціально-політичні процеси. Зазначена можливість повинна слугувати посередником, зв'язком між владою і народом, а також бути засобом захисту суспільства від держави [14, с. 47].

Необхідно пам'ятати, що, крім того, свобода слова насамперед пов'язана і з етичними нормами та моральними цінностями суспільства. Все ж таки, не зважаючи на те, що вільне вираження своїх переконань – це безумовне право кожної людини і громадянина нашої країни, але воно також має свої обмеження. Вони закріплені в Основному Законі України, тобто це такі як, наприклад, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або суспільного порядку з метою попередження злочинів тощо. Конституційні гарантії права на свободу думки і слова є головною умовою існування демократичної правової держави та конституційного ладу в Україні. Держава також потребує свободи преси, як і народ, тому порушення свободи преси є злочином і проти держави. За будь-яких обставин влада повинна діяти так, щоб забезпечити багатогранність мас-медіа та свободу висловлювань думок. У свою чергу, ЗМІ зобов'язані надавати об'єктивну інформацію, не порушувати її правдивості, дотримуватися фундаментальних прав людини і моральних норм. Зауважимо, що однією з умов демократії є повноцінна участь громадян у політичних справах [14, с. 47-48]. Останнє абсолютно неможливе, якщо громадяни не отримуватимуть необхідної правдивої інформації про суспільні справи, яку їм зобов'язані надавати ЗМІ [27]. Основним завданням журналіста як професіонала є одержання інформації і доведення її до споживача (слухача, читача, глядача) [14, с. 48]. ЗМІ зацікавлені у взаємодії з усіма трьома гілками державної влади, адже такий взаємозв'язок і взаємозалежність зумовлені перш за все єдністю мети – обов'язку захищати людину від посягань на її честь, гідність і репутацію, – а також повагою до особистого і сімейного життя, як це передбачено Конституцією і чинним законодавством України та Європейською конвенцією з прав людини [20, с. 118].

Гарантії конституційних прав і свобод розподіляються на два види: загальні та спеціальні. Перші визначаються рівнем розвитку певних сфер державного та суспільного життя, які ще також мають назву «основні». До них входять політична, економічна, культурна, духовна, соціальна та інші сфери. Дані гарантії показують готовність соціуму та країни до реалізування своїх

прав та свобод у вищезазначених середовищах. Що стосується спеціальних гарантій, то це, насамперед, нормативно- та організаційно-правові механізми реалізації вищезазначених прав та свобод. Вони відображаються у системі чинного законодавства нашої країни стосовно сфери прав та свобод людини і громадянина. Це, наприклад, такі нормативно-правові акти як Конституція України, а також інші закони України та підзаконні нормативно-правові акти.

Слід зазначити, що створення, фінансування державних органів, установ та організації для цензури засобів масової інформації забороняється, адже ЗМІ є вільними. Не може вважатися за можливе і попередня згода матеріалів повідомлень, які поширюються ЗМІ. Окрім цього, наявна заборона розповсюдження вищезгаданої інформації особами державних органів, підприємств, організацій, установ тощо [14]. Оскільки право на інформацію належить всім громадянам, то ЗМІ не мають на нього монополії. Однак, не слід забувати, що професійна діяльність журналіста ґрунтується саме на праві шукати, отримувати, а також поширювати інформацію. В свою чергу ЗМІ – засіб, який забезпечує реалізацію даного права. Саме тому будь-яке порушення чи втручання до вищезгаданого права є злочином.

Національні ЗМІ в сучасних умовах є діючим елементом організаційно-правових гарантій, однак не можна стверджувати, що вони використовують свої можливості належним чином [15]. На жаль, їх інформація не завжди об'єктивна, часто вони знаходяться під впливом окремих політичних плинів. Не випадково значні проблеми зі свободою слова в нашій державі стали предметом розгляду Парламентської Асамблеї Ради Європи [14, с. 52].

Діяльність ЗМІ за відсутності інформаційної культури може безпосередньо погрожувати правам людини і громадянина, впливати на настрій у суспільстві, порушувати об'єктивний підхід з боку посадових осіб при вирішенні якогось конкретного питання. Часто журналісти, намагаючись дати оперативну інформацію, спираються на недостовірні відомості або інформацію, отриману незаконним шляхом, особливо якщо це стосується сенсаційних фактів щодо відомих в суспільстві осіб чи органів влади. Слід усвідомлювати,

що інформаційна культура може бути досягнута при визначенні необхідності забезпечення громадянам доступу до інформації як важливого фактору державної ідеології, встановленні чіткої системи правових обов'язків держави із забезпечення конституційних інформаційних прав, їх захисту тощо [14, с. 52]. Гарантіями права організації та діяльності ЗМІ є: незалежність від державного контролю, свобода діяльності іноземних засобів масової інформації в Україні, незалежність ЗМІ від загрози монополії, заборона цензури тощо. Слід також зазначити, що дані гарантії безумовно повинні реалізовуватись, а не просто залишатись твердженнями в законах та нормативно-правових актах України. Досліджуючи інституційне забезпечення діяльності мас-медіа в нашій державі, слід, насамперед, зазначити про створення та діяльність таких державних установ як Управління реєстрації громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств Міністерства юстиції України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері зв'язку та інформатизації тощо. Саме ці установи відіграють значну роль у забезпеченні регулювання організації та діяльності засобів масової інформації в нашій країні [12].

Сьогодні дуже часто можна почути: «засоби масової інформації є «четвертою» владою в державі». Так, насправді, все вищенаведене дозволяє дійти таких висновків, адже саме ЗМІ відображають в собі те, що безпосередньо впливає на реалізацію гарантій прав та свобод людини і громадянина та відіграють надзвичайно велику роль у створенні відповідних умов для забезпечення реалізації вищенаведеного. Але, на жаль, ЗМІ поки що так і не змогли в повній мірі реалізувати свою функцію щодо забезпечення стабільності та гармонії в суспільстві і у всій країні в цілому. Зважаючи на це, доречно сказати, що до цих пір ЗМІ так і не втілили в повній мірі свою діяльність в те, щоб стати гарантом вищевказаних прав та свобод людини і громадянина, а також досі ще не вичерпали своїх можливостей у захисті прав та свобод індивіда.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО–ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У США ТА УКРАЇНІ

У категорії основних прав і свобод свобода засобів масової інформації має особливий статус. Саме ЗМІ створюють майданчик для обміну ідеями та думками й критики органів державної влади та будь-яких інших впливових кіл. Без ЗМІ немає справжньої демократії [7, с. 205]. В умовах демократії державна політика регулювання повинна гарантувати, що практика і поведінка ЗМІ сприяє громадським інтересам. У зв'язку із зазначеним особливої уваги потребує дослідження правового регулювання медіа сфери в США, як однієї із країн з високим рівнем суспільного розвитку (включаючи і діяльність ЗМІ).

Відповідно до закону про федеральні засоби зв'язку [8], була створена Федеральна комісія зв'язку (FCC) — незалежне агентство уряду Сполучених Штатів, створене відповідно до статуту Конгресу для регулювання комунікацій: радіо, телевізійних, супутникових, провідних та безпроводних. До складу FCC входять п'ять осіб, включаючи голову, які призначаються Президентом на п'ятирічний термін і затверджуються Сенатом [5]. До однієї політичної партії можуть належати не більше трьох членів комісії. FCC як будь-який незалежний федеральний регулятивний орган діє відповідно до Закону про адміністративну процедуру (Administrative Procedure Act). Крім того, FCC підпорядковується федеральному Закону про відкритість уряду (Government in the Sunshine Act) [6], який вимагає приймати найважливіші рішення на відкритому засіданні й за сім днів до засідання публічно повідомляти про питання, які розглядатимуться. Закон визначає, що основною політичною метою даної організації є забезпечення доступних для всіх людей в Сполучених Штатах, оперативних, ефективних послуг дротового і радіозв'язку в масштабах країни і всього світу. А розділ про радіомовлення містить також вказівку заохочувати більш широке і ефективне використання радіо. Стосовно телебачення дані приписи трансформуються у три основні стратегічні завдання: конкуренція, різноманіття і місцеві інтереси. У низці випадків ці завдання суперечать один одному. Останнє формулювання цілей FCC міститься в документах: 2002 Biennial

Regulatory Review, Reportand Order (Огляд регулятивних норм за дворічний період, звіт і припис, 2002 рік) і Notice of Proposed Rulemaking (Повідомлення про запропоновані норми) в MB Docket 02-277 (Biennial Review Order) і Broadcast Localism Notice of Inquiry (Письмовий запит про облік місцевих інтересів у процесі мовлення) в MB Docket No. 04-233 (Broadcast Localism NOI).

Поняття «конкуренція» означає економічну конкуренцію. Комерційне мовне телебачення в США фінансується виключно за рахунок реклами, і глядачі не платять за перегляд передач. Рекламодавці платять телевізійним компаніям за доступ до глядачів [36]. Телебачення в Сполучених Штатах дивляться близько 110 млн сімей (див. дод. 2). Це ще раз доводить нам впливовість ЗМІ у повсякденному житті, а також важливість його правового регулювання. Регулювання діяльності мовних ЗМІ в США варто розбити на три категорії – технічну (включає розподіл спектра, стандарти передачі й ліцензування), контентну і структурну. Регулювання контенту ЗМІ в США в цілому і з боку FCC зокрема обмежено. Перша поправка до Конституції США [8] гарантує свободу слова і преси, забезпечуючи надійний захист телевізійним компаніям, хоча дана поправка застосовна не до всіх висловлювань. Основні положення закону, щодо мовного телебачення, стосуються матеріалів непристойного характеру, дитячих освітніх передач й доступу політичних кандидатів до рекламного часу. Федеральний закон забороняє вживання «будь-якої непристойної або образливої лексики в засобах радіозв'язку». За дотриманням федеральних заборон стежить Міністерство юстиції США.

Для захисту дітей FCC розробила підзаконні акти, що обмежують вживання «непристойної лексики», під якою розуміють «висловлювання або матеріал, які описують або зображують, в термінах, образливих по сучасним суспільним нормам щодо мовних ЗМІ, статеві або видільні органи або відповідні дії». Непристойні вислови не можна заборонити повністю, але їх вживання чітко регламентовано. Вони не допускаються з 6 ранку до 10 вечора, коли, на думку FCC, існує обґрунтований ризик, що серед глядачів можуть бути діти [37, с. 97]. На жаль, в Україні немає такого жорсткого контролю за

вживанням нецензурної лексики на телебаченні. Сьогодні часто можна побачити дитину за переглядом фільмів, де вживаються образливі та непристойні слова. Ми повинні турбуватися про наших дітей, зокрема про те, що вони дивляться та що слухають, адже саме діти – це наше майбутнє. Їхній культурний та духовний розвиток надзвичайно важливий. Вважаємо, що подібні акти щодо вживання «непристойної лексики» доречно було б застосовувати і в Україні. Це значно покращило б рівень культурного розвитку майбутнього покоління [4].

Існують певні обмеження на одночасне володіння радіо- і телевізійними станціями в одному регіоні. Компанія може володіти однією комерційною телевізійною станцією і мати у власності до семи радіостанцій, за умови, що після злиття на ринку залишиться не менше 20 незалежних ЗМІ. Якщо компанії належить дві телевізійні станції, ця межа становить шість радіостанцій. Якщо після злиття на ринку залишиться не менше 10 незалежних ЗМІ, компанія має право придбати до чотирьох радіостанцій. Безвідносно до числа незалежних ЗМІ на ринку компанія, що володіє телевізійною станцією, має право придбати одну радіостанцію. Загальна кількість ЗМІ регіону включає місцеві телевізійні та радіостанції, щоденні газети і кабельне телебачення (система кабельного телебачення вважається одним з джерел інформації). Одночасно володіти телевізійною (або радіо-) станцією і щоденною газетою, що має масовий тираж в одному регіоні забороняється. У низці випадків такі комбінації власності на медійних ринках узаконені в силу давності терміну, оскільки з'явилися раніше, ніж були введені відповідні правила. Крім того, існує обмежена кількість комбінацій, щодо яких FCC скасувала дію даних правил [37, с. 98].

Мовні ЗМІ підкоряються двом правилам національного масштабу. По-перше, жодна компанія не може володіти телевізійними станціями, глядацька аудиторія яких перевищує 39% сімей США. Це обмеження введено Конгресом у 2004 р. при перегляді рішення FCC, яке міститься в 2002 Biennial Review Order. Крім того, Комісія прийняла правило «дубльованих мереж», яке забороняє злиття чотирьох провідних комерційних мереж телемовлення (ABC,

CBS, Fox і NBC). Закон про засоби зв'язку обмежує іноземне володіння ліцензіями на радіо- і телемовлення. Межа становить 20% для прямого володіння і 25% для непрямого (наприклад, через холдингову компанію) [4].

Щодо приватизації ЗМІ в Україні, то достатньо велика кількість видань ще досі фінансується саме державою. Також більшість приватизованих ЗМІ перебувають у власності олігархів, які, в свою чергу, мають міцні політичні зв'язки. Це говорить нам про те, що їхній інтерес до засобів масової інформації носить в собі більше політичний, аніж економічний характер. Також суспільство бентежить й той факт, що закони, які стосуються власності на ЗМІ не сприяють існуванню прозорого медійного середовища, що дає змогу власникам приховувати їхні активи як від самих ЗМІ, так і від суспільства загалом. Дане питання тривожить не тільки нашу країну, а ще й досить багато країн ЦСЄ. Для прикладу, в Болгарії нещодавно ухвалили законодавство, що зобов'язує ЗМІ розкривати інформацію про своїх справжніх власників. Вважаємо, що такі дії необхідні і для України, адже непрозорість медійного середовища перешкоджає реалізації гарантій прав і свобод людини і громадянина щодо ЗМІ [11].

Отже, різниця у правовому регулюванні організації та діяльності ЗМІ між США та Україною є досить великою. На нашу думку, законодавство Сполучених Штатів в сфері ЗМІ врегульовано набагато ефективніше, ніж в Україні. Це свідчить про наявність прогалів у нашому законодавстві, його недосконалість. Доцільним було б на основі порівняльного аналізу провести роботу із удосконалення законодавства України в даній сфері, перейнявши позитивний досвід провідних країн світу, зокрема, шляхом імплементації розглянутих вище положень чинного законодавства Сполучених Штатів стосовно мас-медіа до українського законодавства. Така робота буде сприяти удосконаленню конституційно-правового статусу ЗМІ в Україні, адже інформація та засоби, які забезпечують її надання суспільству – надзвичайно важливі в нашому повсякденному житті.

ВИСНОВКИ

Наразі людство живе у світі, в якому з кожним роком все більше і більше набувають свого розвитку інформаційні технології. Інформаційна забезпеченість - це одна з потреб людини в усі часи. Навіть багато століть тому, коли ще не було створено сучасні ЗМІ, людина відчувала потребу в інформації. В Україні на сучасному етапі державотворення відбувається зростання ролі ЗМІ в нашому повсякденному житті, оскільки все суспільне життя тепер відбивається в ЗМІ, як у головному джерелі інформації. Саме ЗМІ мають неабияку силу впливу на свідомість суспільства, на емоції та почуття людей. На законодавчому рівні поняття ЗМІ урегульовано ще законодавством колишнього СРСР: під засобами масової інформації розуміються газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Враховуючи новітні тенденції у сфері ЗМІ, було запропоновано удосконалення даного поняття. Під системою ЗМІ пропонується розуміти сукупність інститутів громадянського суспільства України, діяльність яких спрямована на публічне розповсюдження друкованих, аудіо- та аудіовізуальних повідомлень та матеріалів.

Запропоновані наступні підстави для видової класифікації ЗМІ: 1) за формою зовнішнього вираження; 2) за колом інтересів, на задоволення яких спрямована діяльність ЗМІ; 3) за основною метою діяльності; 4) за колом суб'єктів, на яких спрямований вплив ЗМІ: а) за віком; б) за сферою зайнятості осіб; 5) за сферою розповсюдження; 6) за здійсненням впливу на суб'єктів.

Функції ЗМІ - це основні напрями теоретичного та практичного призначення засобів масової інформації, які виконуються в суспільстві. Для досягнення мети своєї діяльності ЗМІ виконують наступні функції: онтологічна (пізнавальна, інформаційна); політичного маркетингу; освітня функція; функція критики й контролю; функція зворотного зв'язку; прогностична функція. Пропонується виділення ще трьох функцій ЗМІ, а саме: 1) евристичної; 2) методологічної; 3) ідеологічної. Усі вищезазначені складові формують систему

функцій діяльності засобів масової інформації, що характеризуються своєю логічністю, структурованістю та послідовністю.

Наразі створено правові основи організації та діяльності ЗМІ, встановлено державні гарантії згідно з Конституцією України та відповідними вищезазначеними Законами України. Окремі питання організації та діяльності ЗМІ в Україні урегульовуються наказами Міністерства юстиції України та Постановами Верховної Ради України. Слід сказати, що досі є чинними деякі нормативно-правові акти колишнього УРСР та СРСР у силу загальновизнаного міжнародного принципу правонаступництва. Серед таких слід зазначити, зокрема, Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації». Очевидно, що таке законодавство потребує своєчасного оновлення.

Конституційно-правовий статус ЗМІ – система певних елементів, які визначають складові діяльності та поведінки ЗМІ стосовно реалізації свободи масової інформації, а також забезпечення конституційного права громадян нашої держави бути спроможними розпоряджатися інформацією, якою вони володіють, у будь-який спосіб на свій вибір.

Гарантії - важливий засіб захисту прав та свобод людини. Вони поділяються на загальні та спеціальні. Гарантіями права організації та діяльності ЗМІ є: незалежність від державного контролю, свобода діяльності іноземних ЗМІ в Україні, незалежність ЗМІ від загрози монополії, заборона цензури тощо. Розглядаючи інституційне забезпечення діяльності мас-медіа в нашій державі, слід зазначити створення і функціонування, насамперед, таких державних установ як Управління реєстрації громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств Міністерства юстиції України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері зв'язку та інформатизації тощо. Саме ці установи відіграють значну роль у забезпеченні регулювання організації та діяльності ЗМІ в нашій країні.

На основі вивченого досвіду США, доцільним було б імплементувати окремі положення нормативно-правових актів, які обмежують вживання

«непристойної лексики» до нашого законодавства, що безумовно покращить якісні характеристики ЗМІ, доцільність повідомленої інформації. Окремого подальшого дослідження потребує питання права власності на ЗМІ. Вважаємо, що законодавство США ефективніше регулює дане питання, аніж законодавство України, що говорить нам про необхідність перегляду нормативно-правових актів з питань регулювання організації та діяльності ЗМІ та їхнього удосконалення.

Останнім часом можна почути, що засоби масової інформації є «четвертою» владою в державі. Зважаючи на проведені дослідження можливо із впевненістю зазначити, що це твердження є правдивим. ЗМІ відіграють надзвичайно велику роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Тим не менш, на сьогодні доводиться констатувати, що, діяльність ЗМІ ще не стала тим фактором, який би сприяв досягненню національної злагоди в державі та усуненню соціальної напруги в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Besley T., Prat A. Handcuffs for the Grabbing Hand? Media Capture and Government Accountability. *The American Economic Review*. 2006. № 3. URL: [http://eprints.lse.ac.uk/899/1/Handcuffs_for_the_grabbing_hand_\(lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/899/1/Handcuffs_for_the_grabbing_hand_(lsero).pdf) (дата звернення 11.11.2018).
2. Brunetti A., Weder B. A Free Press is Bad News for Corruption. *Journal of Public Economics*. 2003. № 87. URL: https://econpapers.repec.org/article/ееepubeco/v_3a87_3ay_3a2003_3ai_3a7-8_3ap_3a1801-1824.htm (дата звернення 11.11.2018).
3. Communications Act of 1934: the United States of America Law. URL: <https://transition.fcc.gov/Reports/1934new.pdf> (дата звернення 12.11.2018).
4. Craig S. NBC, the USDA, and Radio's National Farm and Home Hour: 1930s Commercialization and the Challenge to Public Service Programming. *Broadcast Education Association*. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/301551810_NBC_the_USDA_and_Radio's_National_Farm_and_Home_Hour_1930s_Commercialization_and_the_Challenge_to_Public_Service_Programming (дата звернення 11.11.2018).
5. Federal Communication Commission : official web-site. URL: <https://www.fcc.gov/> (дата звернення 13.11.2018).
6. Government in the Sunshine Act: Public Law of the United States of America, 13.09.1976 № 94-409. URL: <http://legislink.org/us/pl-94-409> (дата звернення 12.11.2018).
7. Levy J. Media Regulation in the United States. *Information and Public Choice from Media Markets to Policy Making*. Washington, D.C., 2008. P. 205-233.
8. The Constitution of the United States (with Amendments). URL: <https://www.usconstitution.net/const.pdf> (дата звернення 12.11.2018).
9. World Health Organization. World Report on Ageing and Health. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=55E6D2A0AC3F1B6B38AD6E44457E7FAF?sequence=1 (дата звернення 13.11.2018).

10. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія. Навчальний посібник / К.: ВЦ "Академія", 2006. – с. 568.
11. Власність на ЗМІ і їх приватизація в країнах Центральної і Східної Європи. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/vlasnist-na-zmi-i-yih-pryvatyzatsiya-v-krayinah-tsentralnoyi-i-shidnoyi-yevropy/> (дата звернення 12. 11. 2018).
12. Державний комітет телебачення і радіомовлення : офіційний веб-сайт. URL: <http://comin.kmu.gov.ua/> (дата звернення 13.11.2018).
13. Десять самых ТВ-зависимых стран в мире. *Вести. Экономика*. URL: <https://www.vestifinance.ru/articles/47902/print> (дата звернення 11.11.2018).
14. Заворотченко Т. М. Засоби масової інформації в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право і суспільство*. 2011. № 3. с. 47–53.
15. Законодавче регулювання журналістської діяльності в Україні. URL: https://u.to/_PYfFA (дата звернення 12.11.2018).
16. Засоби масової інформації: види та функції. URL: <http://www.politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t11.pdf> (дата звернення 12.11.2018).
17. Ісаєнко І.П. Деякі аспекти конституційно-правового регулювання діяльності друкованих засобів масової інформації в Україні. *Юридична осінь 2010 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук. - практ. конф. (Харків, 23–24 листопада 2010 р.)*. Харків, 2010. с. 74–76.
18. Калінін А. Особливості використання матеріалів засобів масової інформації в процесі викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2013 р. Вип. 120. с. 183-190. URL: <https://numl.org/edA> (дата звернення 12.11.2018).
19. Каплій О. Конституційно-правове регулювання діяльності ЗМІ в Україні. URL: <https://u.to/HvcfFA> (дата звернення 12.11.2018).
20. Каплій О. Удосконалення нормативних гарантій діяльності засобів масової інформації як необхідна вимога сучасності. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 116–123.

21. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 12.11.2018).
22. Костецька Т.А. Про деякі проблеми формування національних інформаційних відносин. *Проблеми права на зламі тисячоліть*: Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Дніпропетровськ, 13-14 лютого 2001 р.). Дніпропетровськ: Видавництво ІМА-прес, 2001. – с. 120-122.
23. Красноступ Г.М. Основні напрями правового забезпечення державної інформаційної політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. с. 79-85.
24. Людвик І. В. Засоби масової інформації в Україні як суб'єкти конституційно-правових відносин (до постановки проблеми) / І. В. Людвик // *Держава та регіони*. – 2007. – № 4. – с. 27
25. Людвик І. В. Конституційно-правовий статус ЗМІ: поняття, структура та юридичні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. с. 111–116.
26. Мардахаев Л.В. Соціальна педагогіка: підручник. М.: Гардаріки. 2005 р. 269 с. URL: <http://socio.125mb.com/sotsialnaya-pedagogika-uchebnik-gardariki.html> (дата звернення 12.11.2018).
27. Матеріали науково-практичної конференції «Судова практика у справах за позовами до ЗМІ». Київ. – 1999. URL: http://library.khpg.org/files/docs/vSud_pract.pdf (дата звернення 12. 11. 2018).
28. Петрова Н., Якубенко В. Медіа-право для студ. факультетів/відділень журналістики на замовлення проекту ЄС «ЖОРНА». Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. Київ : Київська тип., 2007. – 276 с.
29. Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації : затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 21.02.2006 № 12/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 23.04.2007 № 194/5). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-06#n16> (дата звернення 12.11.2018).

30. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.05.2012 р. № 0012323-12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12>(дата звернення 12.11.2018).

31. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3856-12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> (дата звернення 12.11.2018).

32. Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні : Постанова Верховної Ради України від 16.02.1999 р. № 430-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-14> (дата звернення 12.11.2018).

33. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 12.11.2018).

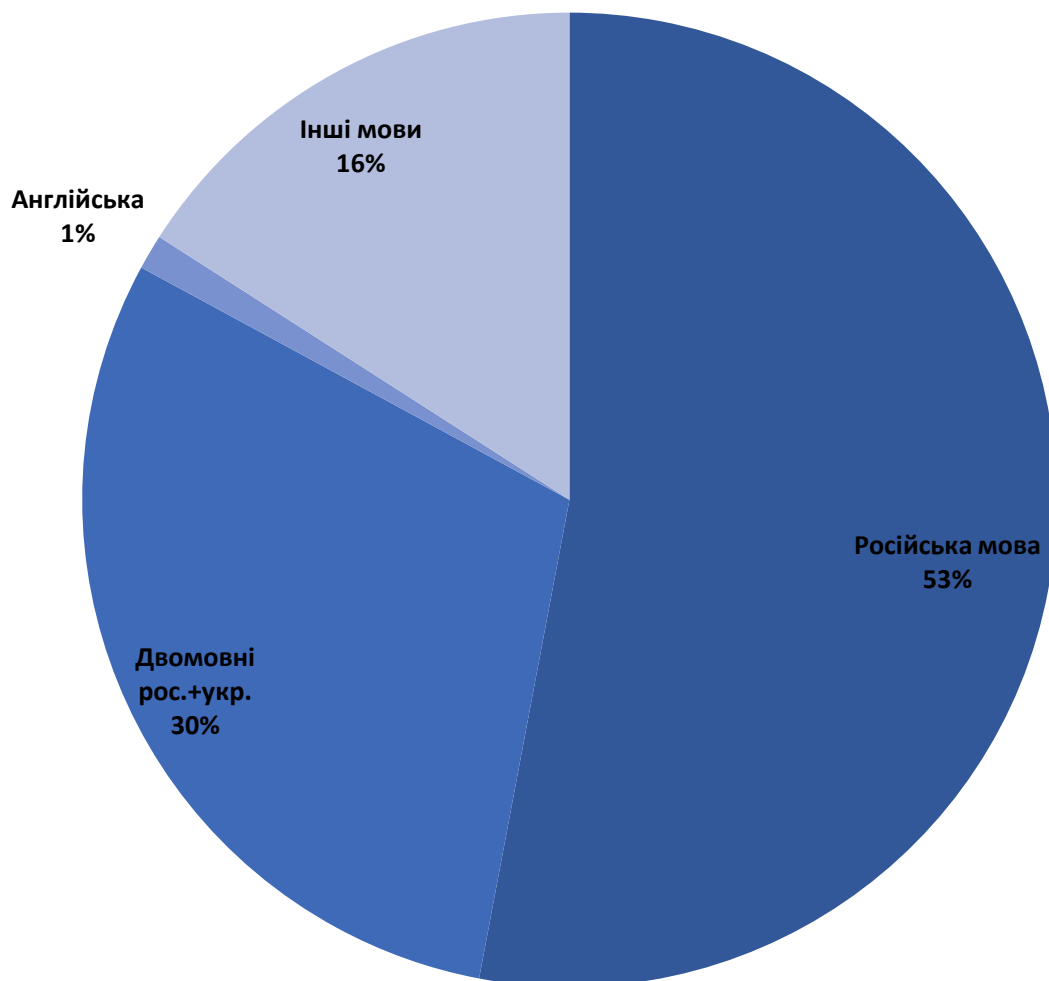
34. Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон СРСР від 12.06.1990 р. № 1553-I. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v1552400-90> (дата звернення 12.11.2018 р.)

35. Середюк В. В. Конституційно-правове регулювання свободи масової інформації в Україні. *Проблеми законності*. Вип. 98. 2008. с. 195-199.

36. Тарасюк В. М. Досвід правового регулювання медіа в США, Франції та Великобританії. URL: https://www.academia.edu/32938754/ДОСВІД_ПРАВОВОГО_РЕГУЛЮВАННЯ_МЕДІА_В_США_ФРАНЦІЇ_ТА_ВЕЛИКОБРИТАНІЇ (дата звернення 12.11.2018).

37. Тарасюк В. М. Політико-правові засади застосування інформаційних технологій в умовах гібридної війни. Київ. - 2018. - с. 95 – 100.

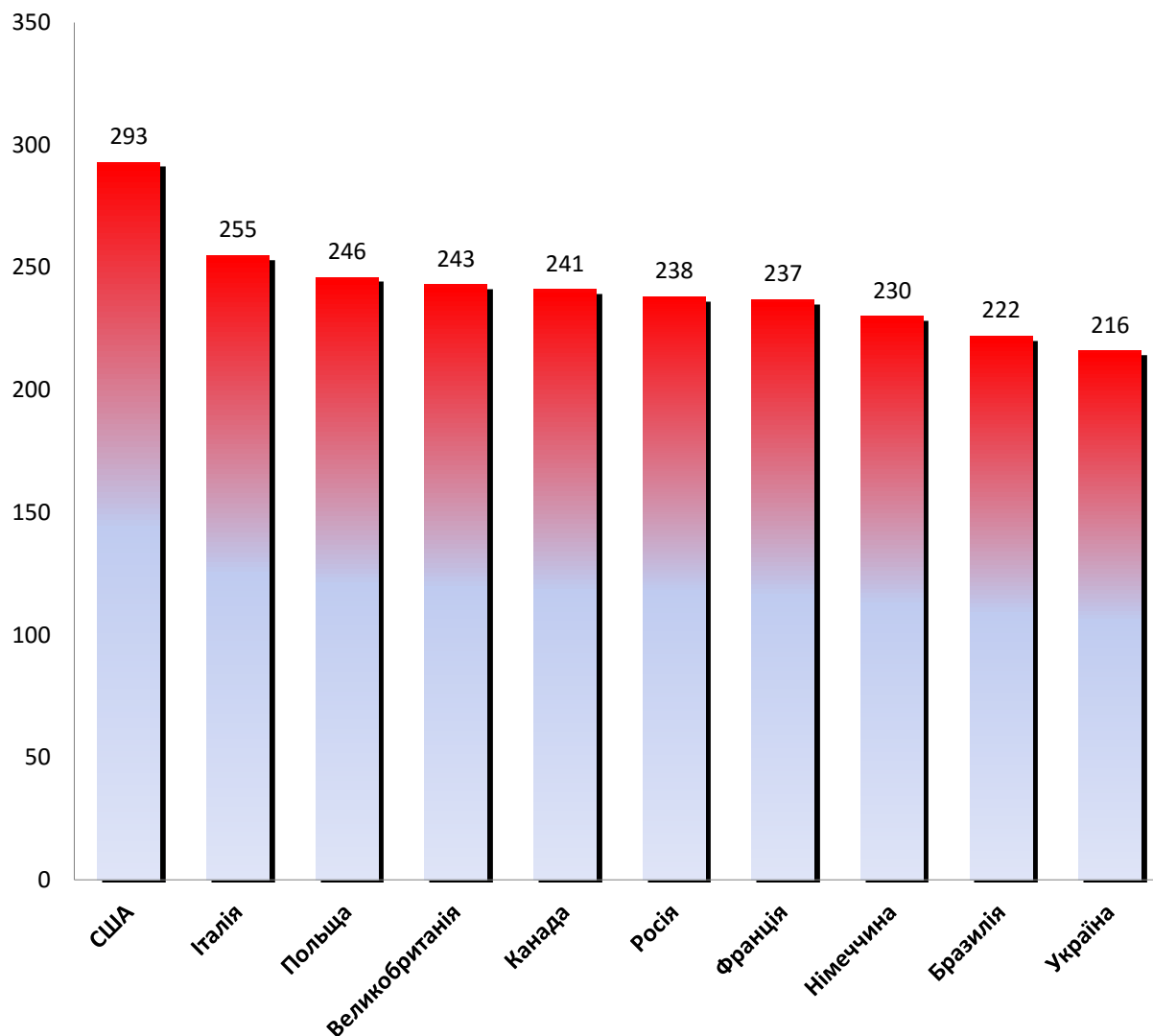
Додаток 1

**Випуск періодичних та продовжуваних
видань та газет іноземними мовами***

* на основі статистичних даних Державного комітету телебачення і радіомовлення України [12]

Додаток 2

Динаміка країн-лідерів щодо кількості хвилин, витрачених на перегляд телебачення за добу*

* за даними інтернет-видання «Вісті. Економіка» [13]

АНОТАЦІЯ

Актуальність обраної теми зумовлена переходом нашої держави до нового етапу розвитку громадянського суспільства, що породжує потребу населення України в інформації або, іншими словами, в ЗМІ. Саме тому формування та забезпечення демократичних засад організації і діяльності ЗМІ є одним із найважливіших завдань нашої держави.

Метою даної роботи є визначення конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні, виявлення місця та статусу ЗМІ в сучасному громадянському суспільстві, встановлення їхньої ролі в нашому повсякденному житті, надання науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення діяльності ЗМІ в Україні. Для успішного досягнення зазначеної мети бути поставлені наступні завдання:

- визначити поняття ЗМІ, розкрити зміст функцій ЗМІ та запропонувати їх видову класифікацію ЗМІ в Україні;
- дослідити конституційно-правове регулювання організації та діяльності ЗМІ, проблемні питання нормативно-правового регулювання у досліджуваних сфері, а також основні напрями вдосконалення чинного законодавства України про ЗМІ;
- визначити особливості конституційно-правового статусу ЗМІ;
- визначити роль, місце ЗМІ в системі гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні;
- провести порівняльно-правовий аналіз регулювання діяльності ЗМІ у США та Україні.

При здійсненні дослідження були використані як загальнонаукові (діалектичний, логічний, метод системного аналізу тощо), так і спеціальні методи (формально-правовий метод, формально-логічний метод, порівняльно-правовий тощо). Діалектичний та формально-правовий методи пізнання процесів у сфері діяльності ЗМІ дозволило розглянути їх у взаємозв'язку. За допомогою методів групування, класифікації, системно-структурного та системно-функціонального методів було дано визначення системи ЗМІ,

запропонована класифікація ЗМІ за різними підставами. Методи аналізу і синтезу, а також метод моделювання використовувався при обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері ЗМІ. Статистичний метод та метод компаративістики використовувалися для посилення наведеної в роботі аргументації при побудові порівняльної таблиці та графіку.

Нормативним підґрунтям роботи є міжнародно-правові стандарти, що регулюють відносини у сфері ЗМІ, Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які постають правовою базою упорядкування суспільних відносин, що виникають у сфері діяльності ЗМІ.

Дана робота обсягом 37 сторінок, складається із таких структурних одиниць: вступу, основної частини (3 розділи: 1 та 2 розділи містять 2 підрозділи), висновків, списку використаних джерел (37 найменувань), 2 додатків та анотації.

Ключові слова: засоби масової інформації, конституційно-правове регулювання, права і свободи людини і громадянина, інформація.